

BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ CỦA LỄ HỘI A DA KOONH (LỄ HỘI MỪNG LÚA MỚI) CỦA NGƯỜI PA CÔ Ở HUYỆN A LƯỚI, TỈNH THỪA THIÊN HUẾ

I DƯƠNG THỊ NGỌC LINH

Email: duongngoclinh.vhnt@gmail.com
Sở Văn hóa và Thể thao Thừa Thiên Huế

PRESERVING AND PROMOTING THE VALUES OF A DA KOONH FESTIVAL - (THE NEW RICE FESTIVAL) OF THE PA CO IN A LUOI DISTRICT, THUA THIEN HUE PROVINCE

TÓM TẮT

ABSTRACT

Lễ hội A Da Koonh (Mừng lúa mới) của người Pa Cô huyện A Lưới, tỉnh Thừa Thiên Huế đã được Bộ trưởng Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch đưa vào Danh mục di sản văn hóa phi vật thể quốc gia theo Quyết định số 4582/QĐ-BVHTTDL ngày 20/12/2019. Công tác bảo tồn và phát huy giá trị của lễ hội đã được chú trọng triển khai thực hiện với các biện pháp thiết thực và hiệu quả nhằm mang lại các kết quả tích cực. Tuy nhiên, thực tiễn công tác bảo tồn và phát huy giá trị của lễ hội vẫn còn một số khó khăn, vướng mắc. Vì vậy, cần nghiên cứu các giá trị của lễ hội hướng đến việc đề xuất các giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị của lễ hội A Da Koonh một cách bền vững; đồng thời, xây dựng sản phẩm du lịch độc đáo để thu hút khách du lịch, góp phần tăng trưởng kinh tế và quảng bá hình ảnh văn hóa dân tộc độc đáo, đa dạng ở Thừa Thiên Huế.

Từ khóa: Lễ hội A Da Koonh - lễ hội mừng lúa mới của người Pa Cô huyện A Lưới, tỉnh Thừa Thiên Huế; giá trị của lễ hội; bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội; phát triển bền vững lễ hội, sản phẩm du lịch lễ hội độc đáo

A Da Koonh Festival (The New Rice Festival) of the Pa Co in A Luoi district, Thua Thien Hue Province was included in the National Intangible Cultural Heritage List by the Minister of Culture, Sports and Tourism under Decision No. 4582/QĐ-BVHTTDL dated December 20, 2019. The work of preserving and promoting the values of the Festival has been focused on implementing practical and effective measures to bring positive results. However, the practical work of preserving and promoting the values of the Festival still has some difficulties and obstacles. Therefore, it is necessary to carry out a research on the values of the festival towards proposing solutions to preserve and promote the values of A Da Koonh Festival in a sustainable way; also, creating unique tourism products to attract tourists, which contributes to fostering economy and promoting the image of unique and diverse ethnic culture in Thua Thien Hue province.

Keywords: A Da Koonh Festival - The New Rice Festival of the Pa Co in A Luoi district, Thua Thien Hue province; the value of the festival; preserve and promote the value of the festival; Sustainable development of festivals and unique festival tourism products

Đặt vấn đề

Lễ hội A Da Koonh của người Tà Ôi là lễ hội lớn nhất trong hệ thống lễ hội của đồng bào dân tộc thiểu số trên địa bàn tỉnh Thừa thiên Huế. A Da Koonh có các giá trị độc đáo và vai trò quan trọng trong phát triển tộc người và văn hóa bản địa. Vì vậy, năm 2019, lễ hội này đã được đưa vào danh mục di sản văn hóa phi vật thể quốc gia.

A Da Koonh hay còn gọi là A Da Pựt (Koonh nghĩa là Bó; Pựt nghĩa là lớn), được xem như một lễ hội lớn của cộng đồng người Pa Cô, tháng 12 âm lịch hàng năm, theo chu kỳ 5 năm tổ chức một lần, hoặc sớm hơn khi làng được mùa lớn. Cũng như các lễ hội khác, ngoài công việc chuẩn bị vật phẩm phục vụ ra, lễ A Da Koonh của người Pa Cô, được chia ra 2 phần chính, đó là phần lễ và phần hội. Trước đây lễ hội A Da Koonh người Pa Cô tổ chức đêm trâu. Địa điểm tổ chức phần lễ chủ yếu diễn ra tại sân chung của làng và Mòong (gian khách của nhà dài truyền thống). Đối với phần hội không gian diễn ra trong các gia đình, làng bản, không kể ngày và đêm. Đối tượng cúng lễ là chủ làng, các trưởng họ.

1. Các giá trị của lễ hội A Da Koonh

1.1. Giá trị tâm linh

Hình ảnh và quyền năng Bà mẹ lúa không chỉ gắn với một vụ mùa bội thu mà còn ảnh hưởng đến sự nguy an của cả cộng đồng và được gọi một cách thân mật là Bà mẹ lúa/Yàng Tro. Với quan niệm vạn vật hữu linh, nên hình tượng các vị thần đóng vai trò quan trọng trong hoạt động kinh tế của người Pa Cô. Trong lễ A Da Koonh người Pa Cô đã tôn vinh các vị thần như: thần trời, đất, gió, mưa, sấm chớp, lửa, nước,... cai quản những vùng đất mà trước đây họ đã từng đặt chân đến canh tác, khai thác nguồn lợi tự nhiên; trong đó có các vị thần núi rừng cụ thể của một khu vực, các vị thần buôn bán, và đặc biệt là thần Zun đất (A zel) đã giúp cho họ có mùa màng tươi tốt. Qua lễ hội A Da Koonh, người Pa Cô đã thoả mãn đời sống văn hóa tâm linh vốn ăn sâu vào tiềm thức của họ. Trong một chu kỳ cây lúa với bao hứa hẹn một mùa màng bội thu mà họ từng mơ ước, đây chính là nghĩa vụ mà họ đã trả ơn cho các vị thần. Thế giới quan của người Pa Cô đã được hiện lên rõ nét qua nghi lễ A Da Koonh, mà đặc biệt là các vị thần có ích đã giúp đỡ họ trong một chu trình của lễ nghi nông nghiệp.

Với quy mô to lớn và mang ý nghĩa đối với toàn cộng đồng, lễ hội A Da Koonh đã trở thành tết cổ truyền của người Pa Cô. Lễ hội trở thành một nét đẹp thể hiện tính nhân văn giữa con người với các thế lực siêu nhiên, đặc biệt là thần lúa, cùng các vị thần đã che chở bảo hộ cho họ trong cuộc sống thường nhật.

1.2. Giá trị sinh hoạt văn hóa cộng đồng

Có thể nói trong hệ thống lễ hội của người Pa Cô, A

Da Koonh là lễ hội có tính cộng đồng cao nhất với một không gian rộng lớn không chỉ gói gọn trong cộng đồng làng, mà còn có sự tham gia của các làng kết nghĩa. Bên cạnh các hoạt động ẩm thực cộng đồng, diễn xướng cộng đồng, đây còn là không gian tâm linh, nơi con người và thần linh giao hòa, các nghi lễ hiến sinh trâu, những vật phẩm dâng cúng thần linh... Tất cả tạo nên một không gian đặc biệt được dệt nên từ các chất liệu đặc biệt (người tham gia, trang phục, sản phẩm tạo hình, diễn xướng...).

Cùng với những lời ca điệu múa là những bộ nhạc cụ truyền thống do đồng bào sáng tạo nên. Hầu như trong mọi hoạt động nghi lễ, hội hè của người Pa Cô đều sử dụng công chiêng và trở thành nhạc cụ quen thuộc và thiêng liêng, là phương tiện tiếng nói mà cộng đồng con người giao nối với thần linh.

1.3. Giá trị giáo dục văn hóa truyền thống

Có thể nói, lễ A Da Koonh của người Pa Cô ở A Lưới ngoài việc cảm ơn các vị thần đã ban mùa màng tươi tốt cho họ, còn thể hiện tinh thần đoàn kết của các thành viên trong cộng đồng. Có ý nghĩa nhắc lại cho các thế hệ con cháu trong cộng đồng trong làng bản biết trong quá trình du canh, du cư của họ. Đồng thời nhắc nhở con cháu phải ghi nhận những vùng đất này trong tâm thức để tạ ơn cũng như hiểu biết về những địa danh đó, qua đó giáo dục trực quan sinh động cho các thế hệ, một trường học thực hành cho giới trẻ cũng như các thành viên trong làng về lễ hội truyền thống. Không chỉ chứng kiến mà các thành viên còn được hòa mình vào lễ hội, từ đó nhận thức rõ từng công đoạn trong các nghi thức lễ hội, có thêm trách nhiệm gìn giữ, phát huy văn hóa tộc người trong giai đoạn hiện nay.

1.4. Giá trị ẩm thực

Trong lễ hội A Da Koonh, giá trị ẩm thực độc đáo của cộng đồng đã được thể hiện rõ thông qua các món ăn phong phú từ các món ăn từ ngũ cốc như: các món xôi hông (Deep y thooi), xôi thui ống, cơm ống/lam (deep ihoor)... rất phổ biến trong các lễ hội của người Pa Cô. Các món ăn từ động vật được người Pa Cô chế biến nhiều món khác nhau như: nướng, thui, luộc, nấu canh, cháo, xào... nhiều món ăn được chế biến từ các loài cây cỏ trong các khu rừng nhiệt đới như: các loại măng rừng, các loại thân cây môn... dùng nấu canh hoặc cháo; gốc chuối rừng, hệ rau dại ven suối như rau dớn, rau má, các loại nấm, ngọn mây cây mây, một trong số đó có món đặc sản được chế biến từ cây đoác (Tù vaaq) có thể chế biến nhiều món như gói, luộc, xào, nấu canh. Ngoài ra hệ của quả cũng tương đối đa dạng trong không gian ẩm thực của lễ A Da Koonh.

Đồ uống của người Pa Cô có các loại rượu, từ các loại rượu làm cho chúng ta hiểu thêm về kho tàng tri thức

bản địa của người Pa Cô, phổ biến có các loại được lấy nước từ cây như: đoác (Tù vaaq), cây mía (A viét). Rượu chưng cất từ sắn, nếp được ủ bằng một loại men tự chế và bỏ vào ché hay còn gọi là rượu cần (Ariêu ân nôm) và cả rượu được chưng cất theo kiểu vùng đồng bằng a riêu... Những loại rượu này có sự khác nhau về nồng độ, chất lượng, mục đích, nhưng đều tụ hội tại đây tạo nên một phân không thể thiếu cho hương sắc riêng núi rừng.

1.5. Giá trị trang phục

Người Pa Cô không có các hoạt động dệt Dèng như người Tà Ôi, Cơ Tu. Trước đây, người Pa Cô sử dụng áo vỏ cây (a mung), tuy nhiên trong quá trình trao đổi buôn bán với các tộc người cận cư trên địa bàn và nước bạn Lào, dần dần đã lựa chọn cho mình một kiểu trang phục truyền thống rất đặc trưng với hệ màu sắc chủ đạo là đỏ và đen, không kết hoa văn bằng các hạt cườm. Xét về thể loại trang phục và cách mặc tương đối giống với người Tà Ôi, Cơ Tu. Tuy nhiên với gam màu đỏ và đen đã tạo nên một màu sắc đặc biệt và nổi bật trong môi trường lễ hội.

Đối với nữ giới việc đeo các loại vòng đồng, bạc đeo cổ và tay rất được ưa chuộng, trang sức bằng các loại đá như mã não. Đối với nam giới, việc đeo các trang sức cũng không kém phần quan trọng, ngoài các hạt mã não, chuỗi đá ra, người ta còn đeo các răng, móng của các một số loại thú rừng như heo, gấu, hổ, báo thể hiện sức mạnh của mình cũng như tài giỏi trong săn bắn và sự giàu có của mình... Trang phục của những người lớn tuổi, trong những nghi lễ họ thường quấn những tấm khăn lên đầu thay cho mũ (muộc).

2. Thực trạng bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội

Chính quyền địa phương tỉnh Thừa Thiên Huế đang nỗ lực không ngừng để thực hiện tốt việc bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội A Da Koonh, nhất là từ sau khi lễ hội được công nhận là di sản văn hóa phi vật thể quốc gia. Tuy nhiên, công tác bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội A Da Koonh đang gặp phải những khó khăn vì những lý do cơ bản như:

Sự thay đổi về điều kiện sống đã tác động đến các thành tố trong tổ chức lễ hội A Da Koonh. Trong một thời gian dài sau chiến tranh, vấn đề văn hóa truyền thống chưa thực sự chú trọng, dẫn đến gián đoạn về việc tổ chức lễ, cũng như các thế hệ già làng kế cận. Khó khăn từ sự đứt gãy trong quá trình tổ chức lễ A Da Koonh từ trước đến nay, nên một số người lớn nắm trong tay những hiểu biết về quy trình tổ chức cho đến các lời cúng A Da Koonh đã già yếu hoặc qua đời mà chưa kịp truyền dạy cho thế hệ trẻ.

Diện tích rừng thay đổi và tập quán canh tác của cư dân bản địa cũng như các giá trị văn hóa tộc người bị pha trộn ảnh hưởng đến ý thức tự hào và bảo vệ các giá trị của lễ hội bị mai một dần.

Sự phát triển của kinh tế xã hội cùng với các hình thức sinh hoạt văn hóa hiện đại du nhập vào cộng đồng làm giảm sức hút và sự tập trung của đồng bào người Pa Cô vào tổ chức và hưởng thụ giá trị văn hóa từ lễ hội truyền thống A Da Koonh.

Tất cả những yếu tố trên là khó khăn và thách thức cho việc bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa của lễ hội A Da Koonh của người Pa Cô huyện A Lưới, tỉnh Thừa Thiên Huế trong giai đoạn hiện nay.

3. Đề xuất giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị lễ hội

3.1. Về chủ trương chung

Đối với việc bảo tồn cụ thể về lễ A Da Koonh trên địa bàn huyện A Lưới nói chung cũng như các ban ngành nói riêng cần phải kết hợp và phân công cụ thể cho các ban ngành liên quan cũng như chính quyền cấp xã, thôn.

Cần tuyên truyền nâng cao nhận thức của người dân đối với các đặc trưng văn hóa của dân tộc mình cũng như các đặc trưng văn hóa bản địa, để người dân thấy được vai trò của cộng đồng trong quá trình bảo tồn và phát huy giá trị thực của các lễ hội của người Pa Cô.

Khuyến khích người dân tổ chức lễ A Da hàng năm, và chuỗi hoạt động đi kèm với nó. Đây cũng là một năm mới của người Pa Cô, người dân có điều kiện thăm hỏi, chúc tết nhau, ôn lại những nét văn hóa truyền thống của mình, mà đặc biệt là trong những vùng đất trước đây họ đã từng canh tác, để nhớ lại các đặc điểm của địa danh, vùng đất, sông suối, ngọn núi nhằm bảo vệ hệ sinh thái cũng như vùng biên giới của nước nhà...

Cần đầu tư để lễ A Da Koonh của người Pa Cô trở thành một trong những chiến lược trọng tâm để khai thác phát triển du lịch. Cần xây dựng một thương hiệu Du lịch A Lưới đa dạng về loại hình, phong phú về cảnh quan.

3.2. Về các giải pháp, biện pháp cụ thể

Về công tác tuyên truyền: Thực tế cho thấy nhận thức của địa phương và người dân về bảo tồn các di sản truyền thống chưa mạnh mẽ và rõ ràng. Điều này đặt ra sự cần thiết của việc tuyên truyền, giáo dục nâng cao nhận thức, trách nhiệm của cán bộ, đảng viên và nhân dân đối với công tác bảo tồn các lễ hội truyền thống nói chung và lễ hội hiến sinh trâu nói riêng.

Về công tác nghiên cứu khoa học: nghiên cứu để phát triển bền vững lễ hội theo các tiêu chí áp dụng cho di sản văn hóa phi vật thể hiện nay. Vừa bảo tồn các giá trị văn hóa riêng có của lễ hội, vừa phát huy giá trị của lễ hội trong phát triển văn hóa cộng đồng, góp phần làm giàu thêm cho bản sắc văn hóa Việt Nam thống nhất trong đa dạng.

CULTURE

Về công tác tổ chức: Hình thành Ban Tổ chức lễ hội đề cao vai trò làm chủ của cộng đồng bao gồm các già làng, chủ làng uy tín và những người hiểu biết để có sự điều phối hợp lý về không gian, thời gian tiến hành (có tính định kỳ), hình thức tổ chức.

Về định hướng phát triển: Mở rộng lễ hội theo mục đích phục vụ du lịch, trên cơ sở phối hợp với các công ty lữ hành tổ chức đưa du khách tham dự lễ, trong đó công ty lữ hành hỗ trợ một phần kinh phí cho lễ hội hoặc bao thầu trọn gói để phục dựng.

Kết luận

Lễ hội A Da Koonh là di sản văn hóa phi vật thể quốc gia, việc bảo tồn và phát huy giá trị của lễ hội là nhiệm vụ quan trọng trong phát triển bền vững của địa phương. Vì vậy, phải có một đánh giá toàn diện các giá trị của lễ hội cũng như những tác động xã hội của lễ hội để đặt nền móng cho các nhà hoạch định chính sách xác định được nội dung trọng tâm và đưa ra được những giải pháp phù hợp và kịp thời nhằm nâng cao hiệu quả quản lý tổ chức lễ hội.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- 1. Dương Bích Hà (2000)**, “*Âm nhạc trong lễ Cầu mùa của người Tà Ôi ở Thừa Thiên Huế*”. Trong **Tạp chí VHNT số 8-2000**.
- 2. Dương Thị Ngọc Linh (2010)**, “*Lễ hội Cầu mùa của đồng bào dân tộc Tà Ôi, huyện A Lưới, tỉnh Thừa Thiên Huế*”, **Luận văn tốt nghiệp cử nhân Quản lý Văn hóa, Đại học Văn hóa Hà Nội**.
- 3. Hồng Tân (2005)**, “*Các món ăn lễ hội ẩn chứa nét văn hoá độc đáo của người Tà Ôi*”, trong **Tạp san Nghiên cứu Văn hóa Dân gian Thừa Thiên Huế**, số tháng 12/05, Huế.
- 4. Kê Sửu (2011)**, *Thực trạng và giải pháp bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa dân tộc Tà Ôi thời hội nhập*, trong **Tạp Nghiên cứu Văn hóa Dân gian Thừa Thiên Huế**.
- 5. Nguyễn Thị Linh (2002)**, “*Tìm hiểu vốn văn nghệ dân gian của người Tà Ôi ở huyện A Lưới tỉnh Thừa Thiên Huế*”, **Luận văn tốt nghiệp Cử nhân Sử học, Khoa Lịch Sử, Đại học Khoa học Huế**.